

QIZLARNI MUSTAQIL OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHGA YO'NALTIRILGAN PSIXOLOGIK FAOLIYAT MAZMUNI

*Axmedova Maqsuda Lochinovna
Turon Zarmed universiteti o'qituvchisi*

Annotatsiya: mazkur maqolada o'zbek oilalarida qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari hamda ushbu jarayonda jamoatchilik, ota-onalar, ta'lim muassasalarining o'zaro hamkorlikdagi faoliyat mazmuni yoritilgan. Yosh oilalarni shakllantirilishi hamda ularning mustahkamligini ta'minlash, ularda sog'lom psixologik muhitni qaror toptirish, oilaviy ajrimlarning oldini olish muammolarining pedagogic-psixologik jihatlari tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: oila, jamiyat, ma'naviyat, meros, an'ana, qadriyat, shart-sharoit, ruhiyat, tarbiya, fazilat, jarayon, targ'ibot, маъсулият, барқарорлик, муҳим

СОДЕРЖАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ ПО ПОДГОТОВКЕ ДЕВУШЕК К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

*Ахмедова Максуда Лочиновна
Преподаватель Университета Турон Зармед*

Аннотация: в данной статье описаны педагогическо-психологические условия подготовки девушек к самостоятельной семейной жизни в узбекских семьях, а также содержание взаимного сотрудничества общественности, родителей и образовательных учреждений в этом процессе. Исследованы педагогическо-психологические аспекты формирования молодых семей и обеспечения их стабильности, создания в них здоровой психологической среды, предупреждения семейных разводов.

Ключевые слова: семья, общество, духовность, наследие, традиция, ценность, условия, воспитание, свойства, процесс, продвижение. ответственность, стабильность, среда.

CONTENT OF PSYCHOLOGICAL ACTIONS TO PREPARE GIRLS FOR INDEPENDENT FAMILY LIFE

Akhmedova Maksuda Lochinovna
Lecturer at the University of Turon Zarmed

Abstract: this article describes the pedagogical and psychological conditions for preparing girls for independent family life in Uzbek families, as well as the content of mutual cooperation between the public, parents and educational institutions in this process. The pedagogical and psychological aspects of the formation of young families and ensuring their stability, creating a healthy psychological environment in them, and preventing family divorces have been studied.

Key words: family, society, spirituality, heritage, tradition, value, conditions, upbringing, properties, process, promotion, responsibility, stability, environment.

O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy siyosiy mustaqillikni qo‘lga kiritgan dastlabki yillardanoq sobiq Ittifoq davrida oila tarbiyasini samarali tashkil etish borasidagi unutilgan an‘analarni tiklash, oila tarbiyasini tashkil etish yuzasidan to‘plangan asriy tajriba mazmunini o‘rganish, namunali oilalar faoliyati mohiyatini targ‘ib etish, oilada bolalarni tarbiyalash yo‘nalishida chet ellarda qo‘lga kiritilgan ilg‘or yutuqlar xususidagi axborotlarni ota-onalar, shuningdek, oilalarga pedagogik va psixologik jihatdan yordam ko‘rsatuvchi muassasalarga yetkazish ishini tashkil etishga jiddiy e‘tibor berila boshlandi.

Tarixdan bizga ma‘lumki, Sharqda bir necha asrlar oldin ham oila va uni tashkil etish, oilaviy munosabatlar, uning shaxs kamolotidagi o‘rni va roli xususidagi fikrlar bayon etib kelingan. Xususan, Kaykovusning “Qobusnoma”, Jaloliddin Davoniyning “Axloqi Jaloliy”, Muhammad Sodiq Qoshg‘ariyning “Odob as-solihin” asarlaridan oilalarning shakllanishi jarayonida amal qilinishi lozim bo‘lgan muayyan qoidalar xususida so‘z yuritiladi. Chunonchi, Kaykovus o‘z asarida qiz bolalarni tarbiyalash ularni mastura doyalar, keyinchalik esa muallimalar qo‘liga topshirib ularga oila xo‘jaligini yuritish, bolalarni parvarishlash, muomala odobini o‘rgatish lozimligi,

Jaloliddin Davoniy esa onaning farzand tarbiyasidagi o‘rnini ko‘rsatib o‘tar ekan, mazkur jarayonda asosiy qiyinchiliklarni boshdan kechiruvchi shaxs deya ta‘riflaydi, shuningdek, bolaga oddiy axloqiy qoidalar mazmunini tushuntirish, yurish-turish, ovqatlanish tartibi va qoidasiga rioya etishni o‘rgatishi lozimligini ta‘kidlaydi. Ulug‘ alloma Muhammad Sodiq Qoshg‘ariy esa uylanish jarayoni inson hayotidagi mas‘uliyatli davr ekanligiga urg‘u berish bilan birga mazkur jarayonda

xalqning asriy tajribasida sinovdan o'tgan quyidagi qoidalarga qat'iy rioya etish kerakligini alohida uqtiradi: uylanadigan yigit o'z nikohiga olmoqchi bo'lgan qizni avvaldan ko'rmog'i kerak. Kelin bo'lmish qiz to'rt narsada, ya'ni, umrda, qomatda, molda va nasabda kuyov bo'lmish yigitdan past va to'rt narsada, ya'ni, husnda, jamolda, hulqda, odobu-iffatda undan yuqori bo'lishi lozimligini uqtirib o'tadi.

Alloma o'z asarida er va xotinning oilaviy hayotni tashkil etishdagi mas'uliyatlari borasida ham to'xtalib o'tar ekan quyidagilarni bayon etadi: er kishi o'z ahli ayoliga yaxshi muomala qilishi, uni ruhiy jihatdan osoyishta bo'lishini ta'minlashi, ya'ni, g'azablantirmasligi, unga nisbatan oliyanob bo'lishi, muruvvat ko'rsatishini aytadi. Agarda ayol kishi takabbur bo'lsa yoki biror bir jafo ko'rsatsa, avval unga nasihat qilish asosida odobni o'rgatishi, ayol yaxshilik tomonga yuz bursa, uni avf etishi maqsadga muvofiq deb biladi. Ayol kishi ham o'z navbatida muayyan qoidalarga amal qilishiga urg'u beradi, xususan, ayol kishi turmush o'rtog'ining ruxsatisiz hech joyga bormasligi, hech kimni uyiga kiritmasligi, erning mol-dunyosini sarf etmasligi, o'z zimmasidagi mas'uliyatlarini bajarishi lozim.

Muhammad Sodiq Qoshg'ariy asarida qayd etilgan ayolning erning xursandlik chog'ida xursand, g'amgin chog'larida g'amgin bo'lishi kerakligi borasidagi fikrlari bugungi kun psixologlari tomonidan ham oilaning mustahkamligini ta'minlovchi omillardan biri ekanligi ifoda etilmoqda. Alloma ayol kishining erning topish - tutishiga qanoat qilishi, imkoniyat darajasida bo'lsagina, unga bu borada yordam berishi mumkinligini ta'kidlaydi.

O'tgan asrning boshlarida professor Abdurauf Fitrat tomonidan yaratilgan "Oila yoki oila boshqarish tartiblari" asari o'z mazmuniga ko'ra oilaviy hayot va munosabatlar mohiyatini chuqur tahlil etib bera olgan asarlardan biridir. Mazkur asarda uylanish va uylanmaslik holatlari, bo'lajak kuyov yoki kelinni tanlashda nimalarga ahamiyat berilishi lozimligi, oilaning maishati (moddiy daromadi) idorasi (moddiy daromaddan o'rinli foydalanish), er-xotin o'rtasidagi intim munosabatlar, uni to'g'ri yo'lga qo'yish, homiladorlik davrining o'ziga xos xususiyatlari, farzand tarbiyasi hamda uning asosiy yo'nalishlari, ota-onalarning haq huquqlari, qiz bolalarga ilm o'rgatish kabi muhim masalalar borasida so'z yuritiladi. Asarning nazariy va amaliy qiymati shundaki, unda bayon etilayotgan har bir fikr yoki mulohazalar islom dinining muqaddas manbalari - Qur'onu Karim va Hadisu Sharifda qayd etib o'tilgan fikrlar bilan dalillanish asosida ochib beriladi.

Muallif qiz bolalarning bilim olishlari oila mustahkamligini ta'minlash garovigina bo'lib qolmay, balki bolalar tarbiyasini tashkil

etishdagi muvaffaqiyat, oiladagi tartib-intizom, oila osoyishtaligining garovi ham ekanligini ta'kidlab o'tadi. Agarda ona sog'liqni saqlash va bolalar tarbiyasini tashkil etish qoidalaridan xabardor bo'lmasa, bolalarning aksariyati jismoniy jihatdan nosog'lom bo'ladi, qolganlari esa yomon axloq yoki ishyoqmaslik sifatlariga ega bo'ladilar, degan fikrni ilgari suradi Abdurauf Fitrat .

So'nggi yillarda yosh oilalarni shakllantirilishi hamda ularning mustahkamligini ta'minlash, ularda sog'lom psixologik muhitni qaror toptirish, oilaviy ajrimlarning oldini olish muammolarining tadqiq etilishiga alohida diqqat-e'tibor qaratilmoqda. Mazkur yo'nalishlarda bir qator ilmiy tadqiqot ishlarining olib borilishi bu borada mavjud bo'lgan muammolarning oldini olish, oilalarga psixologik, pedagogik va tibbiy jihatdan samarali amaliy yordam ko'rsatishning mazmun va mohiyati, shuningdek, imkoniyatlar darajasini belgilab berdi.

Oila va oilaviy munosabatlar, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash mavzusida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarning mazmunini o'rganish, ularda ilgari surilgan g'oyalar mohiyatini tahlil etish oilada qiz bolalarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashning yo'nalishlarini belgilab olish imkonini berdi.

Qizlarni mustaqil hayotga tayyorlashda oila va jamoatchilik o'rtasidagi ijodiy hamkorlikni qaror toptirish va ushbu hamkorlik asosida faoliyatni tashkil etish so'z yuritilayotgan muammoning ijobiy yechimga ega bo'lishini kafolatlaydi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining dastlabki yillaridayoq Respublika hukumati tomonidan oilalar mustahkamligini ta'minlash, farovonligini oshirish, oila muhitida har jihatdan yetuk, komil insonni tarbiyalash masalalarining davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanishi bu borada qator ijobiy ishlarni amalga oshirishga imkon beradi. Xususan, "Oila" ilmiy-amaliy Markazi, "Sog'lom avlod" nodavlat jamg'armasi tashkil etildi. Mazkur muassasalarda yo'lga qo'yilayotgan faoliyatning bosh maqsadi oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularga nazariy va amaliy yordam ko'rsatishdan iboratdir. Jamoatchilik imkoniyatlari, shuningdek, nomlari yuqorida qayd etib o'tilgan muassasalarning faoliyat yo'nalishlari mazmuni bilan tanishib chiqish asosida qizlarni mustaqil hayotga tayyorlashda oila va jamoatchilik o'rtasidagi ijodiy hamkorlik samarali natijalarni beradi degan xulosaga keldik.

Xo'sh, qizlarni mustaqil hayotga tayyorlashda oila va jamoatchilik o'rtasida qaror toptirilgan hamkorlikning mazmuni nimalardan iborat bo'lishi lozim? Ushbu hamkorlikka tayanib faoliyat yuritish qanday natijalarni beradi?

Qizlarni mustaqil hayotga tayyorlash borasida oila va jamoatchilik

o'rtasida ijodiy hamkorlikni qaror toptirishdan ko'zlangan maqsad - qizlarga oilaviy hayotni tashkil etish, oilada sog'lom muhitni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari haqida ma'lumotlar berish, ularda oilaviy munosabatlarni tashkil etish hamda oila xo'jaligini yuritish borasida muayyan amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish, bu yo'lda oilaga nazariy va amaliy jihatdan yordam ko'rsatish, oilani har tomonlama qo'llab-quvvatlashdan iboratdir. Bizning nazarimizda, qizlarni mustaqil hayotga tayyorlash borasidagi oila va jamoatchilik hamkorligini qo'yidagi yo'nalishlarda olib borish so'z yuritilayotgan muammoning ijobiy yechimga ega bo'lishini ta'minlaydi:

1. Oilada qizlar tarbiyasini tashkil etish, ularda ijtimoiy-g'oyaviy, axloqiy, iqtisodiy, huquqiy, ekologik, estetik, gigienik hamda sog'liqni saqlash borasidagi nazariy bilimlarni oshirish, shuningdek, amaliy ko'nikma va malakalarini shakllantirish imkonini beruvchi manbalar bilan ta'minlash, uslubiy yordam ko'rsatish.

2. Muayyan masalalarda mutaxassis maslahati hamda amaliy yordami (masalan, huquqshunos, psixolog, pedagog, iqtisodchi hamda tibbiyot xodimlari tomonidan ko'rsatiladigan ko'mak)ni uyushtirish.

3. Ota-onalar ishtirokida qizlarni mustaqil hayotga tayyorlash muammolariga bag'ishlangan suhbat, uchrashuv, seminar, ma'ruza va bahs-munozaralarni tashkil etish.

4. Qizlarda zukkolik, donolik, chaqqonlik, uddaburonlik, tashabbuskorlik kabi xislatlar, shuningdek, nafosat his tuyg'ularini tarbiyalashga yordam beruvchi turli tanlovlarni o'tkazish.

5. Qizlarni mustaqil hayotga tayyorlash borasidagi ilg'or tajribalarni ommalashtirish.

Oila va jamoatchilik o'rtasida yuzaga kelgan hamkorlikning aniq maqsadga yo'naltirilganligi, mavzu doirasida yuzaga kelgan muammolarni o'z vaqtida ko'ra olish, ularni o'z vaqtida hal etishga intilish, muayyan muammolarni hal etishda hamjihatlik ko'rsatish, mukammal ishlab chiqilgan dastur asosida faoliyat yuritish, ilg'or tajribalarni aniqlash va ularni ommalashtirishning tezkor amalga oshirilishi kabi holatlar qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashda borasida bir qator ijobiy ishlarni amalga oshirish uchun imkoniyat yaratadi.

Demak, qizlarni mustaqil hayotga tayyorlashda oila va jamoatchilik o'rtasida ijodiy hamkorlikni yuzaga keltirish davr talabi sanaladi. Zero, qizlarning barkamol, yetuk inson bo'lib yetishishlari, ularning tafakkur va dunyoqarashining kengayishi samarali, maqsadga muvofiq ravishda tashkil etilgan ijtimoiy tarbiya natijasi sanaladi. Oilada tarbiyalanayotgan bolalarning ma'naviy-axloqiy kamoloti ota-

onalarning hayotiy tajribasi, ma'naviy axloqiy qiyofasi, bilim hamda pedagogik mahoratga egalik darajasi ta'sirida yuzaga kelsada, mazkur jarayonda oilalar va ularda olib borilayotgan tarbiya mazmunining jamiyat tomonidan qo'llab quvvatlanayotganligiga ham ko'p jihatdan bog'liq. Shu bois oila va jamoatchilik o'rtasida qaror topgan ijtimoiy hamkorlik oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish, oila muhitida kamol topayotgan farzandlarning ijtimoiylashuvi, ya'ni, davlat, jamiyat, shuningdek, yuridik hamda jismoniy shaxslarning o'zaro aloqalari asosida tashkil etiluvchi ijtimoiy munosabatlar mazmunini chuqur anglab yetish, fuqarolik burchlari va haq huquqlarini bilish imkoniyatini yaratadi.

Qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash jarayonida oila hamda jamoatchilik hamkorligi asosida tashkil etiladigan faoliyat sub'ektlari sifatida oila, mahalla fuqarolar Kengashi, ta'lim muassasalari (umumiy o'rta ta'lim maktablari, kasb hunar kollejlari, akademik litseylar, qo'shimcha ta'lim muassasalari, oliy o'quv yurtlari), mahalla (tuman, shahar, viloyat, Respublika) xotin qizlar Qo'mitasi, turli kasbiy yo'nalishlarda muayyan ixtisosliklar bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni berishni yo'lga qo'yayotgan o'quv markaz (kurs)lari (xususan, "Mashhura", "Halima", "Zukko" hamda turli madaniyat saroylari qoshida faoliyat yurituvchi o'quv markaz (kurs)lari, davlat (chunonchi, "Oila" ilmiy - amaliy markazi, joylardagi "Ona va bola skrining" Markazlari, Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat Markazi") va nodavlat (xususan, "Sog'lom avlod" jamg'armasi) tashkilotlari, turli bosqichdagi o'quv muassasalari (shu jumladan, o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlari yoki ular tarkibidagi fakultetlar) qoshida faoliyat olib borayotgan xotin qizlar qo'mitalari, mazkur qo'mita tarkibida bo'lgan "Qizlar klublari" (chunonchi, Farg'ona davlat universiteti, Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti, Namangan Davlat universiteti, Toshkent pedagogika kolleji, Y.Oxunboboev nomidagi Toshkent tibbiyot kolleji, Toshkent xotin-qizlar kolleji kabi o'quv muassasalari qoshida doimiy faoliyat yurituvchi klublar), Respublika "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati, shuningdek, ommaviy axborot nashrlari (xususan, "Saodat", "Mashhura", "Sanam", "Yosh kuch" kabi jurnallar, "Turkiston", "Oila va jamiyat" kabi gazetalar) ishtirok etadilar.

Oilada qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni sub'ektlarining faoliyatlari quyidagi mazmunda namoyon bo'ladi:

1. Nikoh va oila munosabatlari, oilaviy hayotni tashkil etish, uy xo'jaligini boshqarish, oila a'zolari o'rtasidagi muomala (qaynota-kelin, qaynona-kelin, qaynsingil-kelin, qayni-kelin, turmush o'rtog'i va

ayol, ona va bolalar) ni tashkil etish, turli taom va pishiriqlar pishirish, mehmon kutish, tikish bichish ishlarini bajara olish, oila a'zolari salomatligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish, shaxsiy gigienani saqlash qoidalari xususida yetarlicha ma'lumotlarga ega bo'lish, shaxsiy gigienani saqlash (xususan, hayz sikli davrida o'zini tutish qoidalariga amal qilish), biologik qovushishning mohiyatini tushunish, tartibsiz intim munosabatlarining inson organizmiga salbiy ta'siri, turli xil tanosil (venerologik) kasalliklar zaxm (sifilis), so'zak, shankr, trixomonoz, granulema, SPID, shuningdek, bepushtlik kabi kasalliklarning keltirib chiqaruvchi omillar, ushbu kasalliklar kelib chiqishining oldini olish chora tadbirlari (xususan, nikohdan oldin kelin hamda kuyovlarning maxsus tibbiy ko'rikdan o'tishlarini ta'minlash), ixtiyorsiz homiladorlikning oldini olish, farzandlar tarbiyasini yo'lga qo'yish, oila budjetini yaratish, undan oqilona, maqsadga muvofiq foydalanish kabi masalalar yuzasidan nazariy va amaliy bilimlarni berishga qaratilgan ma'ruza, seminar, trening, suhbat, uchrashuv, ko'rik tanlov, bahs, munozara va davra suhbatlarini tashkil etish, qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash jarayonida muhim ahamiyat kasb etuvchi mavzular yuzasidan esa ota-onalar hamda qizlar o'rtasida tushuntirish, targ'ibot va tashviqot ishlarini olib borish.

2. Oilada qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash borasida oilalarga amaliy metodik yordam ko'rsatish, ya'ni, ta'lim hamda tibbiy muassasalari, davlat ("Oila" ilmiy - amaliy markazi, Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat" Markazi, turli yo'nalishlarda faoliyat yurituvchi nashriyotlar, chunonchi, Abu Ali ibn Sino nomidagi, Fan, o'qituvchi va Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyotlari) hamda nodavlat tashkilotlar ("Sog'lom avlod" jamg'armasi, "Ona va bola skrining" Markazlari), Respublika "Kamolot" ijtimoiy harakati kabi sub'ektlar, shuningdek, tadqiqot etilayotgan yoki turdosh muammolar yuzasidan tadqiqotchilar tomonidan olib borilayotgan izlanishlar mohiyati, yakunlari to'g'risidagi ilmiy, ilmiy ommabop, ommabop hamda metodik asarlarning yaratilishiga erishish, mavjud muammolar bo'yicha mutaxassis psixolog, pedagog, huquqshunos, fiziolog va tibbiyot xodimlarining yordamlarini uyushtirish.

3. Oila muhitida qizlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash jarayonida ko'zga tashlangan muammolarni barataraf etishga qaratilgan davolash (profilaktik) yoki tiklash (reabilitatsiya) ishlarini yo'lga qo'yish (qizlarda balog'at yoshi davrida yuzaga kelgan ayrim ginekologik kasalliklarning oldini olish, davolash (profilaktika) ishlarini tashkil etish, oilalarni bu borada moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab quvvatlash.

Adabiyotlar ro'yxati

Munavvarov A.K. Oila pedagogikasi. -T: O'qituvchi, 1994. -112 b.

Musurmonova O. Oila ma'naviyati: milliy g'urur: / O'quv qo'llanma. -T.: O'qituvchi, 1999. - 200 b.

Oila psixologiyasi. /B.Shoumarov tahr. ost. -T.: Sharq, 2001.- 272 b.

Oila etikasi va psixologiyasi. T.Maqsudov tahr. T.: O'qituvchi, 1991. - 292 b.

Safarov O., Mahmudov M. Oila ma'naviyati. – T.: Ma'naviyat, 1998. - 160 b.

Fitrat, Abdurauf. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. -T.: Ma'naviyat, 1998. - 112 b.

Xolmatova M. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash omillari. -T.: 1998.- 21 b.

Xolmatova M. Oilaviy munosabatlar madaniyati va sog'lom avlod tarbiyasi. -T.: O'zbekiston, 2000. - 216 b.

Sharipova D.J., Sodiqova K. Oilaviy hayot bo'sag'asida. - T.: 1999. -27 b.